

פתיחה

אף על פי ששנינו במשנה בסוף פ"ק דחגיגה: "הלכות שבת, חגיגות והמעילות — הרי הם כהררים התלויין בשערה, שהן מקרא מועט והלכות מרובות" (חגיגה י"ע"א), אין המקרא של שבת מועט אלא רק בפירוט הלכותיה. למעשה, באזכוריה השונים של השבת בתורה, צפים ועולים יסודות חשובים בדבר מהותה וערכה.

השבת מוזכרת לראשונה מיד לאחר ששת ימי הבריאה, תוך ציון כילוי מעשה שמים וארץ, אך אינה נזכרת אלא כיום השביעי ולא כיום 'השבת'. לאחר יציאת מצרים נזכרת השבת בפרשת המן, ולראשונה בני ישראל מצטווים על השבתה בה.

אכן, רק בפרשת כי תשא, במסגרת הציווי על בניית המשכן, נזכרת השבת בפן חדש לחלוטין:

וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲף אֶת שַׁבָּתִי תִשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא בִּינִי וּבִינֵיכֶם לְדֹתֵיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם. וְשִׁמְרַתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הוּא לָכֵן מִחֻלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָל הָעֹשֶׂה בָּהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמִּיהָ. שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת שַׁבְתוֹן קֹדֶשׁ לַה' כָּל הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוּמָת.

וְשִׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם. בִּינִי וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת וַיִּנָּפֹשׁ. (שמות לא, יג–יד)

בשעה שמתאווה הקב"ה לדירה בתחתונים, במקדש המקום, מתחברת אליו גם השבת כמקדש הזמן. השבת היא ברית ואות בין ה' ובין עמו.

השבת היא אות כפולה: אות ועדות על בריאת שמים וארץ, ואות ועדות על קדושת עם ישראל הנובעת מהקב"ה. מכוחה נכרתת הברית המקדשת את כנסת ישראל ויוצרת זיקת קודש בין עם ישראל ובין השבת, שאף היא נתברכה ונתקדשה על ידי הקב"ה. והוא שאמרו בבראשית רבה:

תני ר' שמעון בן יוחי אמרה שבת לפני הקדוש ברוך הוא רבון העולמים לכל יש בן זוג ולי אין בן זוג אתמהא, אמר לה הקדוש ברוך הוא כנסת ישראל היא בן זוגיך, וכיון שעמדו ישראל לפני הר סיני אמר להם הקדוש

ברוך הוא זכרו הדבר שאמרתי לשבת כנסת ישראל היא בן זוגיך, 'זכור את יום השבת לקדשו'. (בראשית רבה יא)

במסכת שבת נאמר:

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן – מיד נגאלים, שנאמר כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וכתוב בתריה והביאותים אל הר קדשי וגו'. (שבת קיח ע"ב)

ובספר נתיבות שלום להאדמו"ר מסלונים ביאר דהא דבעינן שתי שבתות, אין כוונתו לשני ימי שבת, אלא לשמירת השבת בשתי בחינותיה – שבת בראשית ושבת כי תשא, שביתת היום השביעי ושביתת הברית, שבת אוניברסלית ושבת ישראלית. שתי בחינות שביתה הן: שביתת האדם המכיר בבריאה, ושובת ממקומו הארצי בהתבטלות מול הבורא, ושביתת האדם המבקש להתקדש באמצעות השביתה, לעלות ולהתעלות, להמריא ולהיות בן ברית של היוצר והבורא.

יום זה נתקדש בעצם היותו יום שביתה ומנוחה, ככתוב בפרשת בראשית (ב, ג) – "וַיְבָרֶךְ אֱ-לֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּו שְׁבַת מְכַל מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר כָּרָא אֱ-לֹהִים לַעֲשׂוֹת". קדושה יתירה נודעת לשבת בהיותה יום האות והברית, ומתוקף זה נתחדשה קדושה בעצמותה. בהיותה בת זוג לעם ישראל, עשיית מלאכה בשבת נקבעה כחילול קדושתה, ואינה רק מעשה עבירה מצד העושה; יש כאן גם פגיעה בבת הזוג וחילול הברית.

בתנחומא בראשית איתא:

אמר ר' יהודה בר שלום בזכות ישראל נברא העולם, מקדם ברא א-להים אין כתיב כאן, ומתחילה אין כתיב כאן, אלא בראשית, מהו בראשית, אלו ישראל שנקראו ראשית, שנא' קדש ישראל לה' ראשית תבואתה וגו'. (פרשת

בראשית, אות ג)

בעולם שנברא בשביל ישראל, שבת היא חמדת הימים. העשייה האנושית שנצטווה עליה האדם בונה ומשכללת את העולם, ועשייה זו מתעדנת בשביתת השבת, בת הזוג; אין היא שואפת לכבוש עולם ולשלוט בו אלא מבקשת להיות שותפה למעשה בראשית, תוך הכרה וקבלת עול מלכות שמים.

בגבולות שאדם גובל את עצמו ביצירה ובפיתוח העולם, בשביתת השבת, מצהיר הוא מחד גיסא הצהרת אמונים ליוצר העולם, מחוללו ומנהיגו, אך גם משתלב

בפיתוחו ובשכלולו מאידך גיסא. בכך מגיעה העשייה האנושית להארת נתיבותיה באורה של השבת, ששכינת ה' וקדושתו חופפות עליה.

ובתוספתא ברכות:

כמה יגע אדם הראשון ולא טעם לוגמה אחת עד שזר' וחרש וקצר ועמר ודש וזרה וברר וטחן והרקיד ולש ואפה ואחר כך אכל, ואני עומד בשחרית ומוצא אני את כל אילו לפני.

כמה יגע אדם הראשון ולא לבש חלוק עד שגזז ולבן ונפס וצבע וטווה וארג ואחר כך לבש, ואני עומד בשחרית ומוצא את כל אילו לפני. כמה אומניות שוקדות ומשכימות, ואני עומד בשחרית ומוצא את כל אילו לפני.

(ליברמן ברכות ו, ב)

מוקד שביתת השבת והמלאכות האסורות בפעילות האנושית היסודית, כפי שעולה מן התוספתא – לחם לאכול ובגד ללבוש. שתי קבוצות אלו כוללות כ"ד מלאכות (י"א סידורא דפת, שנדונו בכרך הראשון, וי"ג סידורא דבגד, הנדונות בכרך זה) ושאר המלאכות – יש בהן הרחבת ה"בגד ללבוש" לבניית הבית המגן על האדם ולתעשיית העור לנעליים. או מזווית אחרת: תעשיית עיבוד העורות היא בסיס ליצירת הקלף, המצע למלאכות הכותב והמוחק; הכתיבה היא מותר האדם מן הבהמה, כלי הביטוי של נשמת האדם.

בסוף רשימת המלאכות מופיעות בפני עצמן ארבע מלאכות: המכבה והמבעיר, המכה בפטיש והמוציא מרשות לרשות.

ניכר הדבר שאיסור הוצאה מרשות לרשות הוא ביטוי לפעילות האנושית הכוללת, שיש בה תנועות והעברות, המוציא והמביא, שחיי המסחר והשיווק תלויים בה. אף על פי שמלאכת הוצאה מלאכה גרועה היא, מצד ממד היצירה שבה, מ"מ הכל מתנקז אליה, בהיותה הרוח החיה המפעילה את כל עולם העשייה והיצירה. אף הנביא ירמיהו הקדיש נבואה שלמה לשמירת השבת, המדגישה את מלאכת ההוצאה, וכך הם דבריו:

פֶּה אָמַר ה' הַשְׁמְרוּ בְּנִפְשׁוֹתֵיכֶם וְאַל תִּשְׁאוּ מִשָּׂא בַיּוֹם הַשַּׁבָּת וְהִבַּאתֶם בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם. וְלֹא תוֹצִיאוּ מִשָּׂא מִבְּתֵיכֶם בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ וְקִדְשֶׁתֶם אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת כְּאֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם. וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא הָטוּ אֶת אָזְנָם וַיִּקְשׂוּ אֶת עֵרְפָם לְבַלְתִּי שְׁמוֹעַ וּלְבַלְתִּי קַחַת מוֹסֵר.

וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמָעוּן אֵלַי נָא אֲנִי לְבַלְתִּי הִבֵּיָא מִשָּׂא בְּשַׁעְרֵי הָעִיר
הַזֹּאת בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת וּלְקֹדֶשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת בּוֹ כָּל מְלָאכָה.
וּבָאוּ בְּשַׁעְרֵי הָעִיר הַזֹּאת מְלָכִים וְשָׂרִים יֹשְׁבִים עַל כֶּסֶּא דְּוָד וְכָבִים בְּרָכָב
וּבִסּוּסִים הָמָּה וְשָׂרֵיהֶם אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וְיִשְׁבָּה הָעִיר הַזֹּאת
לְעוֹלָם. וּבָאוּ מִעָרֵי יְהוּדָה וּמִסְבִּיבוֹת יְרוּשָׁלַם וּמֵאֶרֶץ בְּנֵימֵן וּמִן הַשְּׂפֵלָה
וּמִן הַהָר וּמִן הַנֶּגֶב מִבָּאִים עוֹלָה וְזֹבַח וּמִנְחָה וּלְבֹנָה וּמִבָּאֵי תוֹדָה בֵּית
ה'.

וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ אֵלַי לְקֹדֶשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וּלְבַלְתִּי שְׂאֵת מִשָּׂא וּבֹא בְּשַׁעְרֵי
יְרוּשָׁלַם בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּשַׁעְרֶיהָ וְאָכְלָה אֶרְמָנוֹת יְרוּשָׁלַם וְלֹא
תִּכְבֶּה. (ירמיהו יז, כא–כז)

וגם באמנת נחמיה הודגש: "וְעַמִּי הָאֶרֶץ הַמְּבִיאִים אֶת הַמִּקְחוֹת וְכָל שֶׁכָּר בַּיּוֹם
הַשַּׁבָּת לְמַכּוֹר לֹא נִקַּח מֵהֶם בְּשַׁבָּת וּבַיּוֹם קֹדֶשׁ" (נחמיה י, לב).

אף מלאכת מכה בפטיש היא מלאכה כוללת הסוכמת את היצירה האנושית – אם
כפעולת הסיום ואם כשם כללי לכל היצירה הארצית (ועוד נרחיב בזה, ברצות ה',
בדיוננו במלאכה זו). דומה שמכה בפטיש היא אם כל מלאכה, פסגת היצירה
ומייצגתה, ומוציא מרשות לרשות היא הבסיס לפעילות האנושית – אמנם בלתי
יצירתית, אבל היא זו המאפשרת ומניעה את היצירה.

הכיבוי וההבערה הם המנוע של כל הפעילות האנושית, מקור האנרגיה של כל
המלאכות. ההבערה מייצגת את מקומו של האדם בעשייה הארצית; שתי מסורות
בידינו על זיקתו של האדם אל האש.

הראשונה מופיעה במדרש רבה לבראשית:

כיון ששקעה החמה במוצאי שבת התחיל החושך ממשמש ובא ונתירא
אדם הראשון, שנאמר (תהלים קלט) ואומר אך חשך יושפני ולילה אור
בעדני, אותו שכתוב בו הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב בא להזדווג
לי.

מה עשה הקדוש ברוך הוא זימן לו שני רעפים, והקישן זה לזה ויצא מהן
אור וברך עליה, הה"ד (שם) ולילה אור בעדני. (בראשית פרשה יא)

נשים לב שהקב"ה אינו מאיר ישירות לאדם אלא מזמן לו את האפשרות להאיר,
והאחריות על ההארה היא אחריות אנושית. האדם הוא המניע את גלגלי
הטכנולוגיה, ממציא את האנרגיה ובעקבותיה את כל קווי הייצור.

המסורת השנייה היא המיתולוגית והאלילית, המספרת על גניבת האש מן האלים והבאתה לשירות האדם. דבר זה מעמיד את האדם בעימות עם האלים, ולא במציאות הרמונית. בתפיסה זו, האדם והטכנולוגיה כביכול מאיימים על האלים, כי הם יכולים לשלוט ולייתר את הצורך בהזדקקות לאלים. אכן אנו רואים שרוב העולם המערבי חי כיום בתודעת עליונות טכנולוגית, עליונות המאפשרת שליטה טוטאלית במרחב.

הקב"ה לעומת זאת קורא לאדם לפעול ולתקן, ואף לשלוט בעולם, בבנייתו ובשכלולו. הקב"ה מבקש את השותפות האנושית בקיומו של העולם.

שותפות זו אפשרית כל זמן שהאדם מפנה מקום וזמן להכרה שמחברת שמים וארץ, לשותפות ביצירה ובפיתוח. דווקא השביתה של כל ההווה מיצירה מאפשרת את המרחב הנפשי להתבונן על מקומו של האדם בעולמו של הקב"ה. זוהי עיקר המצווה "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְשׁוֹ" (שמות כ, ח). אנו מעניקים למרחבי קדושת הזמן אפשרות להיות נוכחים בעולם, כדברי הרמב"ן בפרשת יתרו:

שיהא זכרוננו בו להיות קדוש בעינינו, כמו שאמר וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד (ישעיה נח יג). והטעם, שתהא השביתה בעינינו בעבור שהוא יום קדוש, להפנות בו מעסקי המחשבות והבלי הזמנים, ולתת בו עונג לנפשינו בדרכי ה', וללכת אל החכמים ואל הנביאים לשמוע דברי ה', כמו שנאמר (מ"ב ד כג) מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת, שהיה דרכם כן, וכך אמרו רז"ל (ר"ה טז א) מכלל דבחדש ושבת בעי למיזל. (שמות כ, ח)

הנכונות של האדם להכיר במגבלות היצירה, להבין את שליחותו, "תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי" (קהלת רבה, פרשה ז), למצוא את האיזונים ואת הגבולות, היא היא משמעות הכנסת יסודות הקדושה אל המרחב האנושי.

השבת – יסוד קדושת הזמנים, והמקדש – יסוד קדושת המקום, מעניקים לאדם את היציבות בהבנת גבולות מקומו – גבול הפסיביות והאקטיביות כאחד.

זוהי משמעות האיסור "לֹא תַבְעֲרוּ אֶשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת" (שמות לה, ג): הצבת גבולות היצירה האנושית, גבולות הפריצה הטכנולוגית. גבולות אלה הם המעניקים תחושות שלווה וחירות לאדם, לבל ישתעבד שעבוד גמור לחתירה האין-סופית לשליטה. המבקש לשלוט ללא מיצרים סופו שיהיה נשלט. דווקא ההרפיה והמרגוע מעניקים נחלה בלא מצרים, וזו נחלתה של שבת קודשנו.

כאמור, כרך זה, כרך ב', עוסק במלאכות סידורא דבגד, ואני תפילה שיזכני ה' לברך על המוגמר בשאר המלאכות אשר עמדי בכתובים.

במה אקדם ה' אכף לא-להי מרום, אשא כפי בהודאה ובתפילה ליושב במרומים – בהודאה על שיזכני להיות מיושבי בית המדרש ומן העוסקים בתורתו, ועל כל הטוב שהוא גומל אותנו בכל עת ובכל שעה, בחסדו הגדול המורעף עלי ועל כל בני ביתי, ובתפילה מעומקא דליבא שיתמיד חסדו עלינו עדי זקנה ושיבה, ונזכה להמשיך בהרבצת התורה, בעל פה ובכתב, ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה, בבריות גופא ובנהורא מעליא.

בכרך זה, שהוא חלק ב' של ספרנו, מבקש אני להציב נר זיכרון למו"ר הרב אהרן ליכטנשטיין זצ"ל, אשר יחד עם מו"ר הרב יהודה עמיטל זצ"ל, הקים עולה של תורה בישיבתנו, ישיבת הר עציון, ובמידה רבה השפיע ועיצב דורות של תלמידי חכמים במעגלים רחבים יותר. הרב, שזכיתי ללמוד ולספוג מתורתו ומיראתו הטהורה, נסתלק מעמנו לפני כשלוש שנים, בראש חודש אייר תשע"ה. אשרי עין ראתה תורתו ותפילתו, עבודתו, יראתו ודבקותו, ואשרי מי שזכה לדבוק ולאמץ, ולו במקצת, ממידותיו, עצתו ותבונתו.

בעריכת כרך זה עמלו שני תלמידי חכמים בבית מדרשנו, במאמץ גדול להוציא דבר מתוקן ומדוקדק, הלא המה בכתובים: ר' בנימין פרנקל ור' יהודה רוזנברג הי"ו; עליהם נלווה אביעד ברסטל נ"י, שהעביר על הכרך את עינו הטובה וסייע בהגהה. ימלא ה' משאלות ליבם לטובה, יזכו לשפע ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם, וימשיכו לעלות בתורה וביראת שמים, להגדיל תורה ולהאדירה.

ספר זה רואה אור עולם בסיועו הנדיב ביד רחבה וטובה של איש יקר וירא שמיים, אוהב תורה ומוקירה, ר' עמנואל קרוניץ, שיחד עם אשתו הגברת אלן, מחנכים את ילדיהם לתורה ולתעודה, ותומכים ביד נדיבה להגדלת תורה ולהפצתה במעגלים שונים. תהי משכורתם שלמה מאת ה' א-להי ישראל ותעמוד להם זכות התורה. ישלח ה' להם ולכל בני ביתם ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ומאוצר מתנת השבת ישפיע להם שפע טוב, ונזכה כולנו לברכת הנביא ישעיהו: "אֲזַתְעֶנְג עַל ה' וְהִרְפָּתִיךָ עַל בְּמִתִּי אֶרְץ וְהֶאֱכַלְתִּיךָ נִחַלֶּת יַעֲקֹב אֲבִיךָ כִּי פִי ה' דִּבֶּר" (ישעיהו נח, יד).

ובצאתי אחתום בברכה לעדנה, אשתי היקרה, שתמיכתה, עידודה ושותפותה הם מאבני היסוד של חיבור זה, והרבה יותר...
יזכנו ה' להמשיך לגדל את ילדינו, לשמוח ולרוות נחת מכל צאצאינו, יחדיו, לאורך ימים טובים ושנים בבריאות ובשמחה.

יהי רצון שלא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו וזרע זרענו עד עולם.

הרב ברוך גיגי

אלון שבות, חשוון תשע"ט.

